

Становище

Вх. № 64240-0505/10.09.2019 г.

на проф. д. и. н. Надя Данова

за дисертационния труд на Марта Методиева

на тема: Гръко-римската античност в българската книжнина (края на XVIII – първата половина на XIX век)

На всеки, който е разгръщал българската книжнина от XIX век, са правили впечатление често срещаните в нея имена на автори и личности от Античността. И предполагам, че той, както и аз самата, си е поставял въпроса доколко това е било показател за реално познаване на античната култура или просто някаква мода, като всички ние сме си давали сметка, че без изясняването на тези въпроси на нас ни убягват важни страни на духовния живот на тогавашните хора. Още Иван Шишманов се докосва до тези въпроси, но бидейки фокусиран върху други проблеми, те са останали някак си периферни за него. Темата за присъствието на античността в българската книжнина от XVIII и XIX век е разработвана частично във връзка с проблемите на превода от изследователите на тази епоха, като най-съществени приноси за нейното разкриване имат Афродита Алексиева, Николай Аретов и Драгомира Вълчева. Поради това тази тема все още изисква едно по-цялостно обглеждане на книжовната продукция на българите от XVIII и XIX век и то с очите на човек с класическо образование. Задачата на разработващия тази тема изисква познаване на цялата литература, която е задължителна за изследващите XVIII и XIX век историци и филолози-българисти, както и познаване новогръцкия език, за да може да се ползва съвременната гръцка научна книжнина. Може би най-голямото предизвикателство пред разработващия тази тема е навлизането в работата на палеографа, тъй като на него се налага да чете ръкописи на гръцки език от XIX век. Смяя да твърдя, че Марта Методиева действително постигна много в преодоляването на тези трудности. В това отношение й помогнаха много нейната упоритост и трудолюбие, богатата ѝ езикова култура и не на последно място нейният светъл характер, който ѝ помогна да обикне тези недоучени, но възторжени и всеотдайни хора от XVIII и XIX век. Много се надявам, че тя ще предаде тези емоции на своите ученици. Разбира се, държа да подчертая с благодарност доброжелателното отношение на колегите от секция „Култура на Балканите“, които търпеливо изчакаха Марта Методиева да измине всички образователни фази на

докторантурата, помагайки ѝ със своите високопрофесионални мнения, преценки и чисто човешки думи.

Защитаваният днес труд на Марта Методиева се опира постиженията на българските литературни историци, филолози и историци, и той е опит да бъде обогатено знанието по тази проблематика, почерпено от трудавете на Ив. Шишманов, Б. Пенев, Васил Пундев, Маньо Стоянов, Христо Гандев, Афродита Алексиева, Николай Аретов и Драгомира Вълчева. Той се базира и на изследванията на гръцките учени, занимавали се с проблемите на Гръцкото просвещение и Гръцкия романтизъм и присъствието на Античността в духовния живот на гръцкото общество през XVIII и XIX век. Дисертационният труд е разработен въз основа на текстовете, излезли от ръката на Софроний Врачански, Райно Попович, Петър Берон, Константин Фотинов, Никола Сава Пиколо, Неофит Рилски, Неофит Бозвели, Гаврил Кръстевич, Анастас Кипиловски и Сава Доброплодни, които са най-ярките представители на българския духовен живот до средата на XIX век. Освен отпечатаните трудове на тези автори са внесени в научен оборот и важни непубликувани материали като ръкописната „Метафизика” на гръцки език на Константин Фотинов, ръкописи на гръцки език на Райно Попович, както и ръкописни каталози на библиотеките на Емануил Васкидович, Иван Добровски и Марко Балабанов.

В началото на докторантурата на Марта Методиева ѝ предложих структура на работата, организирана на проблемен принцип и тя изработи един ранен вариант на дисертацията, състоящ се от глави, посветени съответно на философията, религията, държавността, владетеля и законността, просветата и науката в трудовете на отделните образовани мъже. Оказа се, че този избор не е особено подходящ, тъй като всеки един от тези книжовници е много различен от останалите и трудно може да се направи анализ на тяхната продукция паралелно по проблеми. Освен това при проблемното разглеждане се губи личността на отделния книжовник, нещо което, според мен е важно. Античната традиция е вплетена по крайно индивидуален начин в творчеството на отделните автори, което избледнява при проблемното развиване на темата. Предложих сегашната структура, окуражена за това от книгата на Румяна Радкова „Интелигенцията и нравствеността през Възраждането (XVIII – първата половина на XIX век)”, излеза от печат през 1995 г. При цялата си опитност и познания за епохата и нейните хора Румяна Радкова беше избрала да построи изследването си именно по отделни автори, съхранявайки така тяхната индивидуалност. Приемам определените хронологически рамки на изследването, като смятам, че основанията на докторантката

тяхното възприемане са убедители. Смятам, че въвеждащата част на труда съдържа всички необходими елементи.

Първата глава на труда се състои от части, които очертават културно-историческите рамки, в които се осъществява рецепцията на Античността. Тъй като представителите на поколението от образовани хора, чиито трудове са обект на анализ в дисертационния труд, са формирани с участието на гръцката култура, напълно естествено трябваше да бъдат изтъкнати специфичните черти на проявяванията на Просвещението и Романтизма на гръцка и българска почва, като се постави акцент върху присъствието на античността в гръцкия културен живот. Напълно основателно в дисертационния труд се отделя място на гръцките образователни институции, изиграли роля за формирането на първите поколения български книжовници. В тази част от труда са сумирани данните за присъствието на античността в учебните програми в училищата и лицееите, в които представителите на българската интелигенция добиват знания за античните автори и герои. В тази глава на книгата от особен интерес са страниците, озаглавени „Общуването с книгата като фактор за рецепцията на Гръко-римската античност“. Към познатото до този момент от изследванията на Иван Шишманов и Афродита Алексиева за библиотеките на образованите българи през XIX век, Марта Методиева добавя нови данни, с които допълва картината на потенциалните и осъществените контакти с Античното минало по книжовен път. Обогатяват се нашите представи за това кои старогръцки и латински автори и какво точно от тях са имали възможност да прочетат нашите сънародници. Тук са особено важни наблюденията на докторантката, направени въз основа на каталозите на Свищовската, Пловдивската и Габровската библиотеки, както и на личните библиотеки на някои образовани българи.

Втората глава на труда се състои от отделни параграфи, всеки от които е посветен на един отделен представител на българската интелигенция. Изнесени са множество случаи на цитирания на имената на Аристотел, Платон, Изократ, Херодот, Тукидид, Ксенофонт, Теофраст, Лукиан, Плутарх, Марк Аврелий и др., като се показва как техните произведения послужват на образованите българи от XVIII – XIX век при обосновката на техните виждания по проблемите на философията, формирането на човека, с особен интерес и акцент върху темите за добродетелта, образованието, теорията на властта и нейните носители, вярата, историческата наука и пр. На практика това са основните проблеми, обсъждани от образованите хора от онова време и от

дисертационният труд проличава как античните модели участват в процеса на израждането българската съвременна култура.

Заслужава да се спомени и фактът, че към практикуваното до този момент сравнение между българските текстове и използваните за модел гръцки образци Марта Методиева добавя сравнение на цитати на латински, новогръки и български, с което обогатява представите ни за начина на функционирането на античните модели в различните култури, както и за нивото на преводаческите възможности на българските книжовници.

Прочитът на трудовете на представителите на XIX век с оглед на присъствието на Античността в тях е дал възможност на Марта Методиева да добави нови сведения за ползваните от тях модели. Така тя открива, че в Буквара на Петър Берон са включени здравни съвети свързани, източник на които е произведението на римския медицински теоретик Целз. Тази находка на Марта Методиева е изключително интересна, тъй като гръцките изследователи на делото на Димитриос Дарварис, чийто буквар служи за модел на Петър Берон, не са отелязали тези сходства между Дарварис и Целз. Ще си позволя да добавя, че съвсем наскоро преглеждах каталога на книгите на Адамандиос Кораис, които се съхраняват в библиотеката на остров Хиос, и видях в него именно въпросната книга на Целз. С други думи очевидно трудът „За медицината” на латинския енциклопедист Авъл Корнелий Целз се е радвал на несъмнен интерес от страна на гръцките просвещенски дейци.

Благодарение на своя прочит с оглед на конкретната си задача на редица трудовете на българските книжовници Марта Методиева добави някои нови черти към идейния образ на Неофит Рилски. Анализирайки издадената от книжовника през 1852 г. „Христоматия славянскогo езика” докторантката отделя специално внимание на поместения в нея превод на „Химна към Зевс”, написан от стоика Клеант и оригиналните латински цитати, предхождащи poemите на сръбския поет и духовник, Лукиан Мушицки. И преводът на химна, предаден почти дословно и на църковнославянски от Неофит, и латинските цитати са свидетелство за задълбочено и специализирано познаване на класическата древност.

В дисертационния труд успешно са коментирани „механизмите” на подбора и функционирането на образите и събитията от Древността, прилагани от българските просвещенски дейци. Такъв е случаят с усилията на Неофит Бозвели да обоснове новаторските си тези в педагогиката, използвайки, по примера на гръцките просвещенски дейци, признатия от източноправославната църква авторитет на

Аристотел, за да обоснове тезите на Джон Лок за детския ум като „табула рази“. Интересни са и страниците, посветени на Сава Доброплодни, който продължава започнатото от Петър Берон по отношение на изграждането на здравна култура в българското общество, позовавайки се на Плутарх.

Смея да твърдя, че въз основа на направените от Марта Методиева наблюдения представите ни за дейците на Българския XIX век, за техните идеи и образованост се обогатяват с допълнителни нюанси. Тези наблюдения обогатяват също така представите ни за сложните взаимоотношения между традицията и новото през тази епоха, през която античната култура

Заклучението на труда съответства на извършената работа в самия текст. Авторефератът на труда представя вярно самия дисертационен труд. Справката за приносите на дисертационния труд отрзва вярно реалните приноси на работата.

Отбелязвайки посочените положителни страни в дисертационния труд на Марта Методиева, държа да подчертая, че работата се нуждае от сериозно прецизиране и центриране на материала. В него има излишни отклонения, които водят до разпиляване, замъгляващо първоначалната задача. В по-нататъшната си работа авторката би трябвало да привлече и някои изследвания на съвременни български и гръцки учени.

Въз основа на казаното по-горе, смея да заключа, че през годините на своята докторантура Марта Методиева направи важни крачки в своето развитие на филолог-класик. Същевременно нямам колебание да твърдя, че с изнесените и коментарии в своя труд данни тя обогатява знанието за българската култура от тази важна епоха. Гореказаното ми дава основание да твърдя, че на Марта Методиева може да бъде присъдена научната и образователната степен „доктор“, за което убедено ще гласувам.

София, 09.09.2019

Автор на становището:

Проф. д. и. н. Надя Данова